

ПРО ДОЦІЛЬНІСТЬ ВСТАНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ (ДОСВІД ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ)

Шеховцова Л.І., к.ю.н., доцент

Сидоров Я.О., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

У статті обґрунтовано актуальність і важливість для кримінально-правової науки розгляду питання про встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб та її значення для правозастосовчої діяльності. Наведені приклади вирішення цього дискусійного питання іншими державами.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, квазікримінальна відповідальність, юридична особа, корпорація.

Шеховцова Л.И., Сидоров Я.А. О ЦЕЛЕСООБРАЗНОСТИ УСТАНОВЛЕНИЯ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЮРИДИЧЕСКИХ ЛИЦ (ОПЫТ ИНОСТРАННЫХ ГОСУДАРСТВ) / Запорожский национальный университет, Украина

В статье обоснованы актуальность и важность для уголовно-правовой науки рассмотрения вопроса об установлении уголовной ответственности юридических лиц и ее значения для правоприменительной деятельности. Приведены примеры решения этого дискуссионного вопроса другими государствами.

Ключевые слова: уголовная ответственность, квазиуголовная ответственность, юридическое лицо, корпорация.

Shekhovtsova L.I., Sidorov J.O. ABOUT EXPEDIENCE OF ESTABLISHMENT OF CRIMINAL RESPONSIBILITY OF ARTIFICIAL PERSONS (EXPERIENCE OF THE FOREIGN STATES) / Zaporizhzhya national university, Ukraine

The article substantiates the relevance and importance to criminal science consider the establishment of criminal liability of legal persons and its significance for law enforcement activities. The examples of solving this discussion question other states are resulted.

Key words: criminal responsibility, «kvazi-criminal» responsibility, legal entity (artificial person), corporation.

Загальноновизнано, що юридична особа є суб'єктом права нарівні з фізичною особою.

На сьогодні українське кримінальне право не передбачає можливості притягнення до кримінальної відповідальності юридичних осіб. Однак, у зв'язку з тим, що останнім часом суспільство йде шляхом технократизації та глобалізації економічних процесів, усе частіше постає питання про притягнення до кримінальної відповідальності юридичних осіб за шкоду, спричинену суспільству, особі та державі [1].

Уперше питання про кримінальну відповідальність юридичних осіб в Україні розглядалося в одному з проектів нового Кримінального Кодексу (далі – КК). Однак ця ідея не була прийнята законодавцем.

Згідно зі ст.18 КК України, суб'єкт злочину – це фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність.

Спеціальним суб'єктом злочину є фізична осудна особа, що вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа.

У даний час таке положення стало в теорії українського кримінального права якоюсь аксіомою. Однак це не означає, що кримінальне законодавство не потребує вдосконалення. Тим більше, що досвід деяких зарубіжних країн демонструє можливість та ефективність кримінальної відповідальності юридичних осіб [1].

Одним із прибічників встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб є професор С.Г. Келіна [2]. Свою позицію вона аргументує тим, що шкода, яку спричиняють юридичні особи при вчиненні ними, наприклад, екологічних злочинів дуже часто не збігається з тими санкціями, які застосовуються до них у рамках інших видів юридичної відповідальності, а також із розміром покарань, які можуть застосовуватися до фізичної особи за даний вид злочину. До аргументів «за» С.Г. Келіна віднесла і те, що на практиці дуже часто трапляються випадки об'єктивного інкримінування, а притягнення фізичної особи до відповідальності часто не змінює ситуацію, оскільки злочинна діяльність організації продовжує мати місце.

Основним аргументом противників встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб є неможливість її співіснування з традиційними для вітчизняного кримінального права принципами винної та особистої відповідальності.

Однак притягує увагу та заставляє замислитися і той факт, що в достатній кількості держав не тільки англо-американської (США, Великобританія, Канада), традиційної (КНР), але й континентальної правової системи (Нідерланди, Франція, Данія, Швейцарія, Бельгія, Румунія, Словенія, Молдова та ін.) передбачається можливість кримінальної відповідальності юридичних осіб. У деяких державах (Австрія, Іспанія, Мексика) має місце і квазікримінальна відповідальність юридичних осіб. Розглянемо це.

У розробленому Інститутом американського права Примірному кримінальному кодексі США, який було рекомендовано в якості зразка для прийняття кримінальних кодексів окремих штатів, про відповідальність корпорацій та осіб, які діють в їхніх інтересах, йдеться про те, що корпорації можуть бути засуджені за діяння, які полягають у невиконанні покладених законом на корпорації спеціальних обов'язків стосовно вчинення позитивних дій. Корпорація може нести відповідальність за діяння своїх агентів, що скоєні останніми в межах своєї службової компетенції та в інтересах корпорації, яка обов'язково мала отримати вигоду в результаті таких дій [3, 46]. У цьому ж Примірному кримінальному кодексі дається визначення терміна «агент», який означає будь-якого директора, посадову особу, службовця, особу, яка працює за наймом, або іншу особу, яка уповноважена діяти в інтересах корпорації.

Найпоширенішою кримінальною санкцією, яка може застосовуватися до корпорацій, є накладення штрафу.

Рекомендації Примірного КК були прийняті в деяких штатах США.

У Великобританії також існує кримінальна відповідальність юридичних осіб, які отожднюються з її керівними особами, оскільки саме вони уособлюють її волю та здійснюють управління та контроль за діяльністю. У той же час, юридична особа не може відповідати за злочини, які вона не спроможна вчинити, наприклад, вбивство, звалтування. Вона також не несе відповідальності в тих випадках, коли покарання, яке передбачається за злочин, не може бути виконане, наприклад, ув'язнення [5, 8].

Країни континентальної Європи, у кримінальних кодексах яких було закріплено класичний принцип особистої винної відповідальності, до ідеї встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб віднесли більш стримано.

У кримінальних кодексах європейських держав, які сприйняли ідею кримінальної відповідальності юридичних осіб, це зроблено з різною деталізацією.

Так, у Кримінальному кодексі Нідерландів даному питанню присвячена ст.51, у якій сказано, що кримінально карані діяння вчинюються як фізичними, так і юридичними особами. Якщо кримінально каране діяння вчинюється юридичною особою, то в кримінальній справі можуть бути призначені покарання і застосовані заходи, наскільки це можливо, відповідно до закону: 1) відносно юридичної особи; або 2) відносно осіб, хто дав завдання вчинити це кримінальне правопорушення, і тих, хто керував такою протиправною поведінкою; або 3) спільно відносно осіб, згаданих у пунктах 1 і 2 [5, 11].

Кримінальний кодекс Нідерландів не уточнює, у яких випадках правопорушення вважається скоєним саме юридичною особою. Передбачається, що рішення про скоєння або невиконання якої-небудь дії, а також його схвалення, повинно виходити від юридичної особи (в більшості випадків від адміністрації). Якщо правопорушення вважається скоєним юридичною особою, переслідуватися і нести кримінальну відповідальність може не лише корпорація. Окрім, або замість неї, переслідуватися і нести кримінальну відповідальну можуть ті, хто безпосередньо дав наказ виконати дії, які призвели до правопорушення, а також ті, хто цими діями керував. Такими вважаються особи, що володіють повноваженнями ухвалювати рішення про здійснення або нездійснення якої-небудь дії. У разі упущень (бездіяльності) проводиться перевірка, чи прийняла посадова особа всі розумно необхідні заходи, що знаходяться в її компетенції, для запобігання діям або свідомо йшла на ризик і удавалася до заборонених дій.

До юридичних осіб в якості кримінального покарання може бути застосовано: штрафні санкції шести категорій; конфіскація предметів, що були використані при скоєнні злочину; припинення діяльності юридичної особи строком до одного року; позбавлення певних прав і привілеїв строком до двох років; спрямування корпорації під спостереження; публікація вироку; конфіскація незаконно отриманих доходів [5, 12-13].

Більш детально це питання розкривається в Кримінальному кодексі Франції, який було прийнято в 1992 році. Згідно зі ст.121-2 КК Франції, юридичні особи, за винятком держави, підлягають кримінальній відповідальності у випадках, передбачених законом або постановою, за злочинні діяння, вчинені на їх користь їхніми органами або представниками. Кримінальна відповідальність юридичних осіб не виключає кримінальної відповідальності фізичних осіб, які є виконавцями або співучасниками вчинення цих діянь [6].

Таким чином, згідно з французьким законодавством кримінальна відповідальність юридичних осіб є додатковою (тільки разом із фізичними особами, а не замість них), обумовленою (злочинне діяння повинно бути вчинено на користь юридичної особи її керівником або представником) та спеціальною (тільки у випадках, спеціально передбачених законом або постановою) [7, 53].

Французький кримінальний кодекс допускає відповідальність юридичних осіб по широкому колу злочинів. Таких як: злочини проти людства; ненавмисні посягання на життя та недоторканість людини; виготовлення, імпорт, експорт, перевезення, зберігання, передача наркотиків; створення ситуацій, які є небезпечними для інших осіб; проведення експериментів на людях; дискримінація фізичної або юридичної особи; звідництво; створення умов праці та проживання, які не сумісні з людською гідністю; посягання на права людини, пов'язані з використанням картотек та опрацюванням даних на ЕОМ; посягання на родинні відносини; різні види крадіжок; вимагання та шантаж; шахрайство та діяння, схожі з шахрайством; зловживання довірою; зловживання задатком або арештованим майном; організація фіктивної неплатоспроможності; придбання майна, завідомо здобутого злочинним шляхом; пошкодження, порча майна; посягання на системи автоматизованої обробки даних; посягання на інтереси нації (шпигунство, зрада та ін.); тероризм; організація та участь у бойових групах та розпущених двіженнях; давання хабара та торгівля впливом; протидія виконанню громадських робіт; незаконне привласнення функцій; незаконне привласнення звань та використання посади в рекламі; посягання на владу правосуддя по кримінальних справах; підробка документів; підробка грошей, цінних паперів, поштових марок; фальсифікація знаків державної влади.

Юридичні особи, за КК Франції, відповідають також за незакінчену злочинну діяльність та за співучасть у злочині.

До юридичних осіб застосовуються такі види покарань (ст.131-37, ст.131-39): штраф; ліквідація юридичної особи; заборона, остаточна або на термін, не більше п'яти років, здійснювати прямо або побічно один або декілька видів професійної або громадської діяльності; поміщення на строк до п'яти років під судовий нагляд; закриття, остаточне або на термін не більше п'яти років, усіх закладів або одного, або декількох закладів підприємства, що були використані для здійснення інкримінованих дій; заборона, остаточна або на строк не більше п'яти років, здійснення операцій з державними організаціями; заборона, остаточна або на строк не більше п'яти років, залучення заощаджень населення; заборона на термін до п'яти років видавати чеки або використовувати кредитні картки; конфіскація предмета, який використовувався або призначався для скоєння злочинного діяння, або предмету, що є його результатом; афішування прийнятої судової ухвали або розповсюдження інформації про нього через пресу або через будь-які аудіовізуальні засоби розповсюдження інформації [6].

У КК Франції також є положення про рецидив злочинів юридичних осіб, відстрочку об'явлення покарання та відстрочку виконання покарання, а також про реабілітацію юридичних осіб.

У законодавстві деяких країн (Австрія, Бельгія, Албанія, Іспанія, Німеччина, Італія) передбачається квазікримінальна відповідальність юридичних осіб. Тобто юридична особа формально не визнається суб'єктом злочину, але до неї можуть застосовуватися різноманітні кримінальні санкції. Так, КК Іспанії передбачає солідарну відповідальність юридичної особи за виплату кримінального штрафу, покладеного на його керівника чи представника, якщо останні при скоєнні злочину діяли від імені та на користь такої особи. У Бельгії квазікримінальна

відповідальність допускається в податковій, сільськогосподарській, митній сферах. КК Австрії не передбачає прямо кримінальної відповідальності юридичних осіб, проте, у ньому вказується, якщо якась юридична особа збагатиться за рахунок злочину, скоєного фізичною особою чи за рахунок майна, отриманого від злочину, то вона засуджується «до виплати грошової суми в розмірі неправомірного збагачення» [8, 57].

Таким чином, ми згодні з тими науковцями, які є прибічниками встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб, та можемо відмітити такі переваги її встановлення: 1) велика кількість злочинів у теперішній час вчинюється через юридичні особи, а цивільна відповідальність не дає тих процесуальних гарантій, як при кримінальному переслідуванні; 2) на юридичні особи може накладатися штраф, який буде значно перевищувати максимальний розмір штрафу для фізичної особи; 3) не є правильним те, що кримінальну відповідальність за діяння, вчинені на користь юридичної особи, несуть лише фізичні особи, оскільки злочинні діяння юридичної особи не зникнуть через те, що один з її працівників став перед судом; 3) велике значення може мати і сам факт засудження юридичної особи; 4) якщо наша держава хоче набути членства в Європейському Союзі, то потрібно ввести кримінальну (або квазікримінальну) відповідальність юридичних осіб, як це зробила значна кількість європейських держав.

ЛІТЕРАТУРА

1. Широков В. А. Уголовная ответственность юридических лиц: опыт зарубежных стран и перспективы применения в России. / В.А. Широков / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.law.edu.ru.
2. Трипольская М. И. Проблемные вопросы и перспективы введения уголовной ответственности юридических лиц в уголовное законодательство России и Украины / М.И. Трипольская / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.law.edu.ru.
3. Підлісний Є. Компанія – злочинець / Є. Підлісний // Юрист. – 2009. – № 1-2. – С. 46.
4. Підлісний Є. Підприємство на лаві підсудних / Є. Підлісний // Український юрист. – 2003. – № 6. – С. 8.
5. Михайлов О.О. Основні риси інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб в країнах континентальної правової сім'ї / О.О. Михайлов // Адвокат. – 2008. – №1. – С. 11.
6. Уголовный кодекс Франции / Науч. ред. к.ю.н. Л.В. Головки, к.ю.н. Н.Е. Крылова. – СПб: Юридический центр Пресс, 2002. – 650 с.
7. Крылова Н.Е. Основные черты нового Уголовного кодекса Франции / Н.Е. Крылова. – М., 1996. – 124 с.
8. Додонов В. Ответственность юридических лиц в современном уголовном праве / В. Додонов // Законность. – 2006. – № 4. – С. 57-60.